

РЕЦЕНЗІЯ

професора кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету біоресурсів і природокористування України,
доктора юридичних наук, професора **ГУЛАК Олени Василівни**
на дисертаційне дослідження **КРАВЧЕНКО Оксани Юріївни** на тему:
**«Теоретико-правові засади регулювання
діяльності системно важливих банків»**,
подане на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»
галузі знань 08 «Право»

Актуальність обраної теми. Процес фінансової глобалізації, лібералізації потоків капіталу, концентрації та трансформації банківського сектору призводить до інтеграції банків та формування інституційних та структурних груп, таких як системно важливі банки. Власне, такі характеризуються великим обсягом і складністю операцій та системною зв'язаністю, концентрацією значного обсягу капіталу, активів і пасивів, а порушення і дисбаланси в їх діяльності можуть призвести до значних втрат для банківської системи та економіки в цілому.

Крайня глобальна фінансова криза переконує у вирішальній ролі системно важливих банків у можливості виникнення кризових явищ як в окремих країнах, так і у світовому вимірі. Відтак, питання виявлення, регулювання та нагляду за системно важливими банками набувають особливого значення. Міжнародний досвід показує, що системно важливі банки потребують особливого режиму ефективного регулювання й контролю. На національному рівні регулюючі органи систематично мають визначати перелік системно важливих банків і вживати відповідних заходів. Таке завдання є актуальним і для України, особливо враховуючи нинішню суспільну та економічну кризу, зумовлену, насамперед, воєнним станом, що додатково підкреслює важливість потужних фінансових установ, якими власне і є системно важливі банки.

Отже, важливість таких банків, наявність проблем у їх функціонуванні, необхідність виваженості критеріїв віднесення банків до системно важливих, а також розроблення спеціальних правових заходів регулювання та контролю за їх діяльністю окреслюють важливість вирішення цих питань і в українській банківській сфері.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація характеризується системним підходом до предмету дослідження. Робота складається із анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків (додатки А–Ж). Структура повністю відповідає цілям і завданням дослідження, дозволяє послідовно розглянути всі проблеми, визначені авторкою. Обґрунтованість положень, сформульованих у дисертації, підтверджується критичним аналізом наявних літературних джерел, українського та міжнародного

законодавства, статистичних матеріалів тощо. У роботі здобувачка посиляється на доволі значний перелік літератури, позаяк список використаних джерел налічує 386 найменувань.

Здобувачка ґрунтовно підійшла до історіографії дослідження. Заслугує схвалення доволі значний аналіз доробку науковців, праці яких постали загальною методологічною основою дисертаційного дослідження, що свідчить про комплексний та глибокий науковий підхід до опрацьовуваних питань.

Комплексний підхід до розкриття проблематики забезпечив належний рівень наукової новизни отриманих результатів, теорія права вміло поєднана з практикою діяльності суб'єктів, які власне і реалізують правове регулювання фінансової стабільності держав.

Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації, відповідають вимогам, що ставляться до такого виду досліджень. Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим в українській юридичній науці комплексним дослідженням, в якому з точки зору права розглянуто питання регулювання діяльності системно важливих банків за допомогою «bail-out» та «bail-in», схарактеризовано сутність занадто великих для краху компаній та роль держави у регулюванні їх діяльності.

Окремої уваги, зокрема, заслуговують пункти новизни, які виносяться на захист: уперше авторкою встановлено співвідношення понять: «системно важливий банк» (СВБ) та «занадто велика для краху» (ЗВДК) компанія. Зокрема, для СВБ, на відміну ЗВДК-компанії, притаманні такі ознаки як: регулярність встановлення (як правило, на щорічній основі), законодавчо регламентовані критерії визначення; запропоновано концептуальну модель та визначено ієрархічну залежність понятійно-категоріального апарату від ширшого до вузкого: «ЗВДК-компанія» – «ЗВДК-банк» – «системно важливий банк». Основною складовою у розрізі забезпечення фінансової стабільності авторкою виокремлено саме системно важливий банк, оскільки зазначена ієрархічна компонента виступає предметом регулювання нормативно-правових актів як України, так і ЄС; не зважаючи на те, що терміни «ЗВДК-компанія» та «ЗВДК-банк» не є законодавчо визначеними, виокремлення їх рівня в запропонованій концептуальній моделі є важливим, з огляду на те, що вказані компоненти є важливими інституційними елементами забезпечення фінансової стабільності держави.

Повнота викладення основних результатів дисертації в наукових виданнях. Дисертаційне дослідження виконано авторкою самостійно із використанням значної історіографічної та джерельної бази. Праця є системною, комплексною та логічно сформованою. Положення, висновки та пропозиції – обґрунтовані на основі особистих досліджень та практичної діяльності здобувачки.

Основні положення дисертаційного дослідження викладено у 3 публікаціях у наукових фахових виданнях України та 3 тезах наукових доповідей. Зазначені публікації повною мірою висвітлюють основні наукові положення дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Тема дисертації відповідає розділу 3 Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2019–2023 роки (Постанова Президії НАН України від 30.01.2019 р. № 30). Дисертацію виконано відповідно до п. 1.2; 1.12 Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки (Постанова загальних зборів НАПрН України від 26.03.2021 р. № 12-21). Роботу виконано в межах тематики науково-дослідних робіт юридичного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України, а саме: «Механізм державної влади в правовій державі» (номер державної реєстрації 0115U006024).

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійно написаною кваліфікаційною науковою працею із науково-обґрунтованими висновками та рекомендаціями, які подано авторкою для публічного захисту. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела. У роботі відсутнє привласнення чужих ідей, результатів або слів без оформлення належного цитування. Таким чином, у дисертаційному дослідженні О. Ю. Кравченко відсутні порушення академічної доброчесності.

Питання для дискусійного обговорення та недоліки дисертації щодо її змісту та оформлення:

1. Розділ 1 наукового доробку названо: «Загальна характеристика системно важливих банків у національній та зарубіжній правовій доктрині» (с. 30–76). Водночас, його зміст, що включає у собі дослідження: «Еволюції правових засад діяльності системно важливих банків» (с. 30–43); «Співвідношення поняття «системно важливий банк» з суміжними категоріями» (с. 44–62); «Ретроспективний аналіз правового забезпечення фінансової стабільності держав» (с. 62–72), не містить глибокого дослідження характеристики відповідних банків у розрізі саме аналізу правових доктрин, як про це зазначено у самій назві першого розділу.

2. На с. 20 зазначено, що «актуальність дисертаційного дослідження зумовлена відсутністю єдиного підходу у науці українського права до вживання англійських термінів «too big to fail», «bail-in» та «bail-out». Попри використання категорій «too big to fail», «bail-in» та «bail-out» у праві зарубіжних держав, вказані терміни несправедливо залишаються поза увагою в українській доктрині». У висновках дослідження підсумовано, що «відповідно до законодавства ЄС бейл-ін може бути застосований як окремо, так і в поєднанні з іншими інструментами врегулювання». Водночас, аналіз змісту дисертаційного дослідження свідчить про зосередження дисертантки саме на процедурі бейл-ін у порівнянні із іншими зазначеними процедурами, оскільки лише така є предметом аналізу в межах двох підрозділів, а саме:

«2.3. Теоретико-правові підходи до регулювання діяльності системно важливих банків за допомогою бейл-ін» (с. 119–135) та «3.1. Зарубіжний досвід правового регулювання діяльності системно важливих банків за допомогою бейл-ін» (с. 139–147). Хотілось би почути авторську позицію щодо означеного.

3. Окрім того, у розрізі змісту дисертаційного дослідження стверджується, що термін «системно важливий банк» використовується в Україні та на міжнародному рівні, водночас «занадто велика для краху компанія» використовується, здебільшого, на міжнародному рівні. Вважаємо за доцільне отримати додаткове обґрунтування необхідності й доцільності долучення до української нормативної площини терміну «занадто велика для краху компанія».

4. Авторкою в межах дисертаційного дослідження представлено 7 Додатків: від А до Ж, що, зокрема, свідчить про системне та всебічне опрацювання предмету дослідження та практичну імплементацію відповідних напрацювань. Водночас, вважаємо, що зміст Додатків: Б «Хронологія банкрутства корпорації Енрон», В «Витяг з анонімного листа генеральному директору Кеннету Лею від Шеррон Воткінс про викривлення фінансових показників Енрон» та Г «Хронологія банкрутства Леман Бразерс» має дещо дискусійний зміст в межах спеціальності 081 «Право».

5. В підрозділі 3.2 наукового доробку за назвою «Шляхи імплементації зарубіжного досвіду правового регулювання діяльності системно важливих банків в правову систему України» (с. 147–163) авторкою проаналізовано переважно іноземний досвід, який в сучасних умовах дії правового режиму воєнного стану навряд чи може бути застосований у таких же формах та процедурах. Окрім того, стрімкі суспільні зміни на світовій арені вимагають нових інструментів, нових поглядів та підходів зокрема і в межах предмету дослідження. Окрім того, українська фінансова система показала неабияку стійкість протягом останніх десяти кризових років. Відтак, хотілось би почути авторську позицію щодо доцільності і взагалі можливості імплементації відповідного українського досвіду стійкості важливих фінансових інституцій, зумовленого предметом дослідження, до міжнародного публічного і приватного права.

Водночас, викладені зауваження мають суто дискусійний характер і не впливають на позитивну оцінку дисертації. Вони викликані інтересом до цього дослідження, новизною та актуальністю окреслених у дисертації питань і свідчать про творчий характер роботи та спроби вирішення теоретично складних і практично важливих проблем, що мають значення для юридичної науки.

Загальний висновок. Загальний аналіз роботи свідчить про самостійність і цілісність проведеного дослідження, його актуальність і високий науковий рівень, теоретичне й практичне значення. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в роботі, достатньо повно викладені в опублікованих здобувачкою наукових публікаціях.

У дисертаційному дослідженні О. Ю. Кравченко відсутні порушення академічної доброчесності.

Дисертація на тему: «Теоретико-правові засади регулювання діяльності системно важливих банків» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 261 від 23 березня 2016 року (із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України № 283 від 03.04.2019 р., № 502 від 19.05.2023 р. та № 507 від 03 травня 2024 року), наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31 травня 2019 року) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року (із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21 березня 2022 року, № 502 від 19 травня 2023 року та № 507 від 03 травня 2024 року), а її авторка Кравченко Оксана Юріївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право» галузі знань 08 «Право».

*Рецензент професор кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету біоресурсів і природокористування України, доктор
юридичних наук, професор Олена ГУЛАК*